

18. Мельничук, А. С. Использование коучинга в научном руководстве выпускными квалификационными работами студентов / А. С. Мельничук // Акмеология. – 2016. – № 3(59). – С. 43–50.

19. Кошелева, А. О. Проблемы развития способностей личности к научному руководству соискателями в высшей школе. Ученые записки / А. О. Кошелева, О. И. Шевченко // Электронный научный журнал Курского государственного университета. – 2016. – № 1(37). – С. 71–77.

20. Эрштейн, Л. Б. Научное руководство: теория, принципы, практика / Л. Б. Эрштейн. – СПб.: СПбГУНИИП, 2011. – 76 с.

21. Эрштейн, Л. Б. Научное руководство в структуре подготовки научного исследования / Л. Б. Эрштейн // Вестник Санкт-Петербургской юридической академии. – 2014. – Т. 24. – № 3. – С. 113–116.

22. Эрштейн, Л. Б. Коллективное научное руководство в процессе подготовки квалификационных работ / Л. Б. Эрштейн // Известия Пензенского государственного педагогического университета им. В. Г. Белинского. – 2012. – № 28. – С. 1138–1142.

23. Мескон, М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2006. – 519 с.

(Дата подачи: 27.02.2021 г.)

*D. I. Naumau*

Акадэмія кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь, Мінск

*D. I. Naumov*

Academy of Management under the President of the Republic of Belarus, Minsk

УДК 101.1:316

## ГІСТАРЫЧНАЯ ПАЛІТЫКА У ГЛАБАЛІЗАЦЫЙНЫМ КАНТЭКСЦЕ: САЦЫЯЛЬНА-ФІЛАСОФСКІ АСПЕКТ

## HISTORICAL POLITICS IN A GLOBALIZATION CONTEXT: SOCIO-PHILOSOPHICAL ASPECT

*У артыкуле разглядаецца сутнасць і змест гістарычнай палітыкі, аналізуюцца трансфармацыі гістарычнай палітыкі ва ўмовах глабалізацыі, ацэньваюцца рызыкі глабалізацыі на фарміраванне і рэалізацыю гістарычнай палітыкі ў постсавецкае грамадства, якое разглядаецца як тэарэтычны канструкт.*

*Ключавыя словы: гістарычная палітыка; глабалізацыя; постсавецкае грамадства; сацыяльная памяць.*

*The article examines the essence and content of historical politics, analyzes the transformation of historical politics in the context of globalization, assesses the risks of globalization for the formation and implementation of historical politics in post-Soviet society, considered as a theoretical construct.*

*Keywords: historical politics; globalization; post-Soviet society; social memory.*

Адным з найбольш актуальных пытанняў сучасных сацыяльна-гуманітарных навук, якое ва ўмовах постсавецкага грамадства мае як тэарэтычнае, так і прыкладное значэнне, з'яўляецца пытанне аб характары і параметрах ўплыву глабалізацыйнага кантэксту на канстытуаванне і рэалізацыю гістарычнай

палітыкі ў постсавецкім грамадстве. Гэта выклікана тым, што ў сучасных гістарычных умовах любая дзяржава ў мэтах мінімізацыі патэнцыйна небяспечных фактараў глабалізацыі ў сацыякультурнай сферы павінна ствараць усе неабходныя ўмовы для сацыяльна-палітычнай кансалідацыі грамадства. У дадзеным выпадку сацыякультурнай асновай гэтага з'яўляюцца агульныя каштоўнасці і светапоглядныя прынцыпы, культурна-гістарычныя традыцыі і легітымныя палітычныя інстытуты. У сваю чаргу, за фарміраванне агульнай сацыякультурнай рамкі нацыянальнай дзяржаўнасці і забеспячэнне сацыяльна-палітычнай кансалідацыі грамадства ў пэўнай ступені адказвае гістарычная палітыка. Усё гэта абумоўлівае актуальнасць праблематыкі, якая разглядаецца ў артыкуле як з тэарэтычнага, так і з практычнага пункту гледжання.

У тэарэтычным аспекце гістарычная палітыка ўяўляе сабой складаны феномен як па структуры, так і па змесце. Адпаведна, гэта абумоўлівае супярэчлівасць тэарэтычных трактовак дадзенага феномену. У сацыяльна-гуманітарным дыскурсе гістарычная палітыка альбо разглядаецца як складовая частка палітыкі памяці, альбо атаясамліваецца з апошняй з-за сваёй накіраванасці на фарміраванне і ўзнаўленне калектыўных ідэнтычнасцей. Як падкрэслівае О. Ю. Малінавы, палітыка памяці «працуе з міфамі – падзялянымі членамі палітычнай супольнасці, спрошчанымі і эмацыйна афарбаванымі наратывамі, якія зводзяць складаны і супярэчлівы гістарычны працэс да рэдукаваным і зручным для ўспрымання схем» [1, с. 10]. Менавіта таму гістарычную палітыку часцяком разглядаюць як «пошук падстаў для прад'яўлення палітычных ці эканамічных прэтэнзій, дзе значымі інструментамі аказваюцца часцяком выдуманых факты, «замоўчванне» фактаў, свядомая падтасоўка тлумачэнняў гістарычных падзей» [2, с. 66].

У такім разуменні гістарычная палітыка выступае як палітычна альбо ідэалагічна заангажаванае мадэляванне гістарычнай свядомасці і гістарычнай памяці насельніцтва краіны, якое выступае аб'ектам мэтанакіраванага ўздзеяння праз сродкі масавай камунікацыі і сістэму адукацыі. У якасці суб'екта тады выступаюць элітарныя супольнасці, якія ў сваіх карыслівых інтарэсах сродкам устанавлення пэўных адзнак гістарычных дзеячаў, інтэрпрэтацый гістарычных падзей і селекцыі фактаў мінулага. Пры гэтым пад гістарычным мінулым трэба разумець комплекс разнастайных «гістарычных падзей, фігур і сімвалаў, якія надзяляюцца сэнсамі, у той ці іншай меры значымі для сучасных палітычных і культурных практык» [3, с. 32].

Аднак такая інструментальная трактоўка гістарычнай палітыкі, як уяўляецца, не дазваляе ў сучаснай сацыякультурнай сітуацыі, якая з'яўляецца прадуктам глабалізацыі, выявіць шматлікія крыніцы сацыяльна-палітычных праблем. Бо гэтая сітуацыя адрозніваецца множнасцю светапоглядных сэнсаў, культурных значэнняў, ролевых мадэляў паводзін. У сукупнасці яны фарміруюць гетэрагенную і плюралістычную сацыякультурную прастору сучаснага ўрбанізаванага соцыума, у якім жыве індывід. У дачыненні да дзейнасці індывіда глабалізацыйны кантэкст стварае пэўную кагнітыўную і аксіялагічную рамку, якую неабходна ўлічваць пры эксплікацыі ўзаемасувязі і ўзаемазалежнасці глабалізацыі, фарміравання нацыянальна-дзяржаўнай ідэнтычнасці і гістарычнай палітыкі.

Акцэнт менавіта на глабалізацыю абумоўлены складанасцю і супярэчлівасцю адпаведных працэсаў, іх шматпланавым уплывам на грамадства і дзяржаву. З аднаго боку, глабалізацыя разумеецца як працэс палітычнай, эканамічнай

і культурнай інтэграцыі чалавецтва. Так, У. М. Мяжуеў падкрэслівае, што глабалізацыя – гэта моцная «ўзаемасувязь нацыянальных дзяржаў і рэгіёнаў, якія ўтвараюць сусветную супольнасць, іх паступовую інтэграцыю ў адзіную сістэму з агульнымі для ўсіх правіламі і нормаў эканамічнага, палітычнага і культурнага паводзінаў» [4, с. 102]. У ідэале яна спрыяе аптымізацыі і уніфікацыі многіх бакоў жыццядзейнасці сучаснага чалавека. У дадзенай трактоўцы глабалізацыя разглядаецца як універсальная «агульнасусветная сістэма, якая ўзнікла ў выніку развіцця нацыянальных эканомік, заснаваная на бесперашчодным перамяшчэнні капіталу, на інфармацыйнай адкрытасці свету, на хуткім тэхналагічным абнаўленні, на паніжэнні тарыфных бар’ераў і лібералізацыі руху тавараў і капіталу, на камунікацыйным збліжэнні, планетарнай навуковай рэвалюцыі, міжнацыянальных сацыяльных рухах, новых відах транспарту, рэалізацыі тэлекамунікацыйных тэхналогій, інтэрнацыянальным адукацыі» [5, с. 9]. З іншага боку, глабалізацыя з’яўляецца крыніцай найбольш сур’ёзных рызык для грамадства і дзяржавы, якія ствараюць зусім новыя ўмовы як для сацыяльнай жыццядзейнасці, так і для развіцця свету прыроды (экалагічны, энергетычны, харчовы, дэмаграфічны крызісы і г. д.). У выніку яна выступае як «усеахопны, шматаспектны працэс гвалтоўнага ператварэння свету ў цэласную і уніфікаваную па заходніх стандартах сістэму. Галоўнымі рэжысёрамі гэтага працэсу з’яўляюцца ўладныя людзі, якія аб’ядналіся ў элітарныя клубы, паступова прынялі на сябе ролю сусветнага ўрада» [6, с. 50].

Такім чынам, для розных акцараў гістарычнай палітыкі глабалізацыйны кантэкст з’яўляецца важным фактарам, які вызначае агульныя патрабаванні да іх дзейнасці. Ён спараджае ў постсавецкім грамадстве як прастору эканамічных і навукова-тэхналагічных магчымасцяў, так і комплекс палітычных і сацыякультурных рызык.

Для постсавецкіх краін сацыяльна-палітычная актуальнасць звароту да гістарычнай палітыцы ва ўмовах глабалізацыі абумоўлена неабходнасцю забеспячэння дзяржаўнага суверэнітэту. Пры гэтым яна разглядаецца як у якасці самастойнага напрамку дзейнасці дзяржавы, так і інструмента сацыяльнай інжынерні. У дадзеным выпадку праблема ўяўляе цікавасць не з пункту гледжання развіцця палітычных інстытутаў і нарошчвання эканамічных магчымасцяў постсавецкіх краін, а з пункту гледжання фарміравання калектыўных ідэнтычнасцей на ўласнай сацыякультурнай аснове. Як уяўляецца, рашэнне гэтай складанай задачы мяркуе творчае пераадоленне савецкага ўніверсалісцкага мэтанаратыву, які ўстойліва захоўваецца на постсавецкай прасторы ў якасці формы наднацыянальнай ідэнтычнасці. З аднаго боку, гэта з’яўляецца следствам дэмаграфічных працэсаў, якія забяспечваюць для яе адпаведную сацыяльную базу. З іншага боку, з’яўляецца вынікам палітычнай дзейнасці левых партый і грамадскіх рухаў, якія фарміруюць пэўную ідэалагічную позову ў грамадстве.

Аднак канструяванне нацыянальнай ідэнтычнасці павінна адпавядаць задачы ўмацавання палітычных інстытутаў у новых незалежных дзяржавах. Гэта забяспечваецца не толькі з дапамогай палітычнай сацыялізацыі і грамадзянскага выхавання (у першую чаргу моладзі), але і шляхам пераўтварэння этнакультурнага кампанента сацыяльнай памяці ў складовую частку новага ўніверсалісцкага мэтанаратыву. У тэхналагічным аспекце гэта з’яўляецца складанай задачай, бо палітыка, як падкрэслівае В. Ю. Малінава, «працуе не з мінулым (бо гэта тое, чаго больш няма), а з сацыяльнымі ўяўленнямі пра мінулае. Пры гэтым яна

мае справу не столькі з гісторыяй – сістэматычнай рэканструкцыяй мінулага, заснаванай на крытычным адборы, – колькі з тым, што прынята называць калектыўнай памяццю, гэта значыць з сацыяльна падзеленым культурным веданнем пра мінулае, якое абаяваецца на розныя крыніцы і адрозніваецца прынцыповай непаўнатой і выбіральнасцю» [5, с. 32]. Усё гэта актуалізуе адпаведную дзейнасць інстытутаў палітыкі памяці і афіяваных з імі мнеманічных актараў, дзейнасць якіх канстатуе «прастору палітыкі памяці як прастору ўзаемаадносін, розных практык і палёў прысваення мінулага» [2, с. 143]. На практыцы гэта азначае стварэнне новых альбо актуалізацыю старых лакальных і групавых гістарычных наратываў, фарміраванне практык памятанія і іх медыятызацыю.

Аднак як канструяванне, так і маніпуляванне гістарычнай палітыкай, прадметам якой з’яўляецца праца з актуальным мінулым, уяўляе сабой сур’ёзную праблему. Шмат у чым гэта абумоўлена супярэчлівай прыродай калектыўнай памяці, якая ва ўмовах глабалізацыі стварае складаны сацыякультурны кантэкст для генеравання пэўных інтэрпрэтацый мінулага і надання ім пануючых пазіцый у публічнай прастору. Па-першае, у сучасных мультыкультурных грамадствах «не існуе адзінага правільнага і безумоўна прыманага ўсімі гістарычнага наратыву» [6, с. 39]. Пры гэтым калектыўная памяць ўяўляе сабой змешванне розных гістарычных міфаў, сімвалаў і наратываў. У постсавецкім грамадстве іх узаемадзеянне патэнцыйна здольна выклікаць канфлікты па палітычных і ідэалагічных падставах. Па-другое, калектыўная памяць з’яўляецца прадметам працы розных мнеманічных актараў (палітыкаў, дзеячаў культуры, журналістаў і г. д.). Аднак іх дзейнасць часцяком ідэалагічна, палітычна і эканамічна ангажаваная, а яе маштаб і вынікі шмат у чым вызначаюцца рэсурснай базай афіяваных з імі супольнасцей. Па-трэцяе, публічныя спрэчкі пра гістарычнае мінулае не толькі характарызуюць канвэнцыянальную карціну гістарычнага працэсу і пазіцыі гісторыкаў у дачыненні да якіх-небудзь падзей і дзеячаў мінулага. Адначасова яны адлюстроўваюць кан’юнктуру ўзаемадзеяння розных мнеманічных актараў у постсавецкім грамадстве. Яна складаецца з нагоды генераваных імі міфалагем і наратываў, якія актыўна распаўсюджваюцца ў медыясферы.

У метадалагічным аспекце фарміраванне і ўзнаўленне калектыўных ідэнтычнасцей пасродкам гістарычнай палітыкі ў постсавецкім грамадстве актуалізуе шэраг тэарэтычных пытанняў, якія патрабуюць канцэптуалізацыі. Так, існуе неабходнасць вызначэння ролі гістарычнай палітыкі ў сімвалічным канструяванні нацый і забеспячэнні палітычнай інтэграцыі супольнасці ў нацыянальных межах. У пэўнай ступені гэта забяспечваецца фарміраваннем адпаведных «калектыўных і палітычных ідэнтычнасцяў праз выкарыстанне рэсурсаў гісторыі, палітычнай міфалогіі і гістарычнай памяці» [7, с. 36]. У выніку адбываецца канструяванне і распаўсюджванне ў медыясферы сукупнасці ідэалагічна ангажаваных гістарычных інтэрпрэтацый і наратываў. Падобныя інтэрпрэтацыі і наратывы, як і гістарычныя міфы, маюць тэаэалагічны характар. Таму яны эфектыўна фармуюць несупярэчлівую карціну як этнагенезу, так і палітагенезу. У цэлым яны забяспечваюць эмацыянальнае і каштоўнаснае ўключэнне індывіда ў працэс палітычнай ідэнтыфікацыі з нацыянальнай дзяржавай, якое ён успрымае як каштоўнасць вышэйшага рангу.

Аднак сацыякультурны ўплыў глабалізацыі вядзе да спрашчэння ўяўленняў аб ходзе і механізмах гістарычнага працэсу. Яно садзейнічае уніфікацыі гістарычных сюжэтаў і размывання этнанацыянальных наратываў, якія ляжаць

у аснове гістарычнай памяці супольнасці. Таму такое сацыякультурнае ніваляванне грамадства, якое з'яўляецца прадуктам глабалізацыі, становіцца сур'ёзным выклікам з пункту гледжання захавання нацыянальнай ідэнтычнасці. У сваю чаргу, для інтэлектуальнай эліты дадзеная сітуацыя актуалізуе праблему фарміравання гістарычнай палітыкі, рэlevantнай наяўным пагрозам і рызыкам.

Наступным па значнасці тэарэтычным пытаннем, як уяўляецца, з'яўляецца пытанне аб міратворчым патэнцыяле гістарычнай палітыкі ва ўмовах сацыяльна-палітычнага расколу грамадства. Так, для шэрагу краін на постсавецкай прасторы характэрная сітуацыя шматгадовага неўрэгуляваная грамадзянскага або этнічнага канфлікту. Следствам гэтага з'яўляецца немагчымасць бесканфліктнага фарміравання калектыўных ідэнтычнасцей з-за шматлікіх гістарычных і культурных траўмаў. Бо яны падвяргаюць сацыяльную памяць насельніцтва фрагментацыі і фрустрацыі. Для выхаду з сітуацыі застарэлага збройнага супрацьстаяння, акрамя дыпламатычных, палітычных і эканамічных мер, неабходна ўсталяванне канвэнцыйнай карціны гістарычнага мінулага на аснове агульных культурных значэнняў. З аднаго боку, гэта прадугледжвае рэальную, а не дэкларатыўную адмову ад практыкі віктымізацыі пэўных суб'ектаў гістарычнага працэсу (напрыклад, этнічных ці канфесійных груп). З іншага боку, вызначае неабходнасць правядзення плюралістычнай унутранай і знешняй культурнай палітыкі. У ідэале павінна быць рэалізавана такая мадэль міжкультурнага і міжэтнічнага ўзаемадзеяння ў грамадстве, калі «культурная супольнасць вырабляе нейкую каштоўнасць, якая становіцца прадметам міжнацыянальнай камунікацыі, адбываецца інтэрнацыяналізацыя гэтай каштоўнасці, што ўплывае на працэс глабалізацыі» [8, с. 81]. Адпаведна, гэта з'яўляецца задачай гістарычнай палітыкі як інструмента пераадолення культурных і гістарычных траўмаў і фарміравання неканфліктнага варыянту нацыянальнай ідэнтычнасці.

У функцыянальным аспекце рашэнне дадзенай задачы мяркуе актывізаваць дзейнасць дзяржавы, накіраваную на ўмацаванне ў грамадскай свядомасці кампліментарнага погляду на мінулае і фарміраванне пазітыўнага іміджу народа і дзяржавы праз адпаведны публічны дыкурс. Ён павінен быць падтрыманы як элітамі, так і экспертнай супольнасцю, каб забяспечыць сэнсавое афармленне працэсу канструавання, падтрымання і ўзнаўлення нацыянальнай ідэнтычнасці. У змястоўным аспекце рэалізацыя кансэнсуснай гістарычнай палітыкі актуалізуе стварэнне такіх канструктаў, як агульныя палітычныя і грамадзянскія традыцыі, этнацыянальныя і грамадзянскія ідэнтычнасці. Акрамя таго, яна забяспечвае павышэнне ступені легітымнасці пэўных палітычных актараў і інстытутаў. Сродкамі практычнай рэалізацыі такой гістарычнай палітыкі ў дзяржаве з'яўляюцца розныя дыдактычныя інструменты (навучальныя планы і праграмы, падручнікі і навучальныя дапаможнікі, атласы і карты), дзяржаўныя святы, тапаніміка, а таксама медыйная і культурная прадукцыя, якая распаўсюджваецца сродкамі масавай камунікацыі.

Аднак ва ўмовах глабалізацыі практычная рэалізацыя кансэнсуснай гістарычнай палітыкі аказвае ціск на калектыўную памяць супольнасці, якая звычайна артыкулюецца ў заявах і публічных дзеяннях прадстаўнікоў дамінуючых рэфэрэнтных груп. Як сведчыць постсавецкая палітычная практыка, вынікам падобнага ціску звычайна з'яўляецца інтэнсіфікацыя працэсу размывання легітымнасці ўлады, у віну якой грамадская думка пачынае ставіць

разбурэнне сацыякультурных асноў калектыўнай ідэнтычнасці. Як лічыць Р. Х. Сіманян, пад ціскам нівеліра сацыякультурных тэндэнцый глабалізацыі ў грамадстве ўзнікае «стыхійны пратэст супраць разбурэння асобы чалавека, выпячвання агульным прыватнага, замяшчэнне калектыўным індыўдуальнага, бо развіццё чалавецтва – ўзыходжанне да разнастайнасці. Дэвіз выжывання чалавецтва – жыць разам, застаючыся рознымі» [9, с. 24]. Акрамя таго, яна вядзе да канструявання глабальнай памяці, сацыяльнай базай якой выступае сусветная грамадзянская супольнасць, якая аспрэчвае нацыянальны партыкулярызм і этнацэнтрызм. Таму платай за правядзенне падобнай гістарычнай палітыкі становіцца размыванне лакальных ідэнтычнасцяў, якія вызначаюць сацыякультурную спецыфіку пэўных тэрыторый, а таксама прыніжэння ролі унікальных гісторыка-культурных традыцый у палітагенэзе супольнасці.

Такім чынам, ва ўмовах глабалізацыі фарміраванне і рэалізацыя гістарычнай палітыкі для постсавецкага грамадства становіцца змястоўна і тэхнічна супярэчлівым працэсам. Дадзены працэс абумоўлівае спараджэнне крызісных палітыка-культурных тэндэнцый у сацыяльнай прасторы. Для большасці постсавецкіх краін імпліцытна ён стварае пэўныя праблемы ў сферы сімвалічнага канструявання нацыі праз дзейнасць спецыяльных інстытуцый і дыдактычных сродкаў (навуковых, адукацыйных, экспертных і г. д.). Як узяўляецца, дадзены аспект актуалізуе мэтазгоднасць і перспектывнасць далейшага вывучэння нарматыўных і інстытуцыйных трансфармацый гістарычнай палітыкі ва ўмовах глабалізацыі.

### Спіс выкарыстаных крыніц

1. Малинова, О. Ю. Актуальное прошлое: Символическая политика властвующей элиты и дилеммы российской идентичности / О. Ю. Малинова. – М.: Политическая энциклопедия, 2015. – 207 с
2. Концептуальные основания политики памяти и перспективы постнациональной идентичности / В. Н. Сыров [и др.]. – Томск: Изд. дом Томского государственного университета, 2019. – 224 с.
3. Методологические вопросы изучения политики памяти: сб. науч. трудов / отв. ред. А. И. Миллер, Д. В. Ефременко. – М.-СПб.: Нестор-История, 2018. – 224 с.
4. Межуев, В. М. Проблема современности в контексте модернизации и глобализации / В. М. Межуев // Полития. – 2000. – № 3. – С. 102–115.
5. Уткин, А. И. Глобализация: процесс и осмысление / А. И. Уткин. – М.: Логос, 2001. – 271 с.
6. Горохов, П. А. Глобализация: опыт философского осмысления / П. А. Горохов // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2007. – № 7. – С. 44–50.
7. Гигаури, Д. И. Политический миф в структуре исторической памяти / Д. И. Гигаури, В. А. Гуторов // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 12. Политические науки. – 2017. – № 2. – С. 24–45.
8. Бахметьев, Я. А. Концептуальное переосмысление национализма в условиях глобализации / Я. А. Бахметьев // Полития. – 2015. – № 4. – С. 69–86.
9. Симонян, Р. Х. Кризис либерально-рыночной модели глобализации / Р. Х. Симонян // Вопросы философии. – 2018. – № 8. – С. 16–25.

(Дата падачы: 26.02.2021 г.)